

Antal Imola,¹ Dávid-Kacsó Ágnes,² László Éva,³
Roth Mária,⁴ Pocsai Rozália⁵
**Intézményi bántalmazás a romániai
gyermekotthonokban**

Kivonat

Az intézményi bántalmazás fogalmára összpontosító jelen tanulmány az interperszonális, program-szerű és a rendszerszintű erőszakot vizsgálja olyan felnőttek beszámolói alapján, akik a gyerekkorukat vagy gyerekkoruk egy részét a gyermekvédelmi rendszerben töltötték. Az általunk bemutatott kutatás a Támasz a Gyermekkori Erőszak Felnőtt Áldozatainak (Support for Adult Survivors of Child Abuse, SASCA) projekt keretében készült, melynek fő célkitűzése a felnőtt túlélők gyermekkori tapasztalatainak, valamint jelenlegi nehézségeinek megismerése. Negyvenöt egyéni interjút és egy csoportos (négy személy részvételével zajló) interjút készítettünk, összesen negyvennyolc, romániai gyermekvédelmi intézményekből kikerült személlyel. A gyermekotthoni körülményekkel kapcsolatban az interjúk egyértelműen tanúsítják, hogy az utóbbi tizenöt évben a nagy intézményekre jellemző körülményekhez képest jelentős változások történtek, ami a gyerekek ruházkodását, ételmezését, intimítását, a szobák berendezését stb. illeti. Sajnálatos módon azonban a gondozás minősége, a felnőttek és gyerekek közötti kapcsolatok nem változtak meg automatikusan a strukturális változásokkal egy időben, jóllehet a személyzet és a gondozott gyerekek aránya jelentősen javult. Noha a mintavételi módszereknek tulajdoníthatóan az eredményeink nem terjeszthetők ki a teljes gyermekvédelmi rendszerre, az interjúk elemzése során több száz oldalt kitevő anyag tárult fel az interjúalanyok által a gyermekvédelmi intézményekben elszenvedett traumákról: fizikai és szexuális erőszak, súlyos érzelmi bántalmazás és elhanyagolás, kötődés hiánya, uniformizálódást erőtető attitűdök, személytelen bánásmód, a személyzet fluktuációja, stabilitás hiánya, stigmatizáció. A legtöbb beszámoló egyértelművé tette, hogy ahelyett, hogy a szeparáció vagy veszteség okozta szindrómákat és/vagy a családban elszenvedett traumákat gyógyították volna, a gyermekotthonok olyan helyeknek bizonyultak, ahol újabb traumák érték a gyerekeket. Az intézményben való nevelkedés káros hatásai egyértelműen az ártalmak csökkentését célzó beavatkozásokat igényelnek, az intézmények átszervezését (ameddig ezek még léteznek), kompenzációs jellegű, illetve támogató szolgáltatásokat rövid és hosszú távon.

Kulcsszavak: intézményi bántalmazás, gyermekvédelemi intézet, intézményi változások, következmények, túlélők perspektívája

- 1 A szerző egyetemi docens, BBTE, Szociológia és Szociális Munka Kar. E-mail: iantal@yahoo.com
- 2 A szerző egyetemi adjunktus, BBTE, Szociológia és Szociális Munka Kar. E-mail: kacso_agnes@yahoo.com
- 3 A szerző egyetemi adjunktus, BBTE, Szociológia és Szociális Munka Kar. E-mail: laszlo_bodrogi_eva@yahoo.com
- 4 A szerző egyetemi professzor, BBTE, Szociológia és Szociális Munka Kar. E-mail: roth.mari@ymail.com
- 5 A szerző szociális munkás, Support for Adult Survivors of Child Abuse (SASCA) projektasszisztense. E-mail: szasz_rozaly16@yahoo.com

Abstract. Institutional Abuse in Care Homes in Romania

Centered on the concept of institutional abuse, this article looks at interpersonal, program and societal violence, as reflected in the narrations of adults, who spent their childhood, or part of their childhood in the child protection system. The main body of the article presents the testimonials of adults who grew up in institutional care in Romania, as collected in the framework of the Support for Adult Survivors of Child Abuse SASCA project, funded by the European Commission.

We carried out 45 interviews and a focus group, with a total of 48 young adults who have spent part of their childhood in a residential care setting. The main goal of the interviews were to understand the perspectives of the interviewed adults on the living conditions in the residential settings, to address the problem of violence against children in institutional settings from the perspective of adult survivors and understand the long terms effects of such events.

Our results show that growing up in the child protection system unfortunately was not a smooth childhood experience for most of the interviewed persons, and encounters with violence were often recalled. Many adults who spent their childhoods or part of it in child protection institutions have been marked by coercive, unpleasant routines and experiences of physical, sexual and emotional violence committed by staff or other adults, as well as older children, and by a general lack of interest in protecting their rights and providing for their developmental needs.

Besides the planned strategies of deinstitutionalization and professionalization of child-care, a mature Romanian child protection system should be able to face its own past failures by developing a safety net for its children and by introducing reparatory measures for its past victims.

Keywords: institutional abuse, child protection system, institutional changes, consequences, perspectives of survivals

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Antal, Imola – Dávid-Kacsó, Ágnes – László, Éva – Roth, Mária – Pocsai, Rozália (2019). Intézményi bántalmazás a romániai gyermekotthonokban. *Erdélyi Társadalom*, 17(2), 31–47. <https://doi.org/10.17177/77171.229>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mclang=en>.

I. INTÉZMÉNYI BÁNTALMAZÁS ELMÉLETI HÁTTERE

A második világháborút követő évtizedekben, amikor sok árván maradt gyerek nevelkedett intézetekben vagy nevelőszülőknél, jelentős kutatások hívták fel a figyelmet mindazokra a sérülésekre, amelyeknek a szüleiktől elválasztott, medikalizált árvaházakba elhelyezett és személyre szabott gondoskodás nélkül felnövő gyerekek ki vannak téve. Megemlíthetjük John Bowlby kutatási eredményeit (1951, 1958, 1975) az anyától való korai elválasztás okozta fejlődési lemaradásról, Mary Ainsworth és szerzőtársai (1978), Michael Rutter (1971, 1990), Zeanah és szerzőtársai (2005, 2009) kutatásai a biztonságos kötődés hiányáról és a gyerek nem megfelelő, adott esetben erőszakos, folyamatosságot és állandóságot nélkülöző gondozása következtében kialakuló fejlődési rendellenességekről.

Az intézményi bántalmazás sajátosságait Eliana Gil (1982) fogalmazta meg, aki szerint a jelenségnek három formája van. Az első típusba tartozó bántalmazást az ellátórendszer alkalmá-

zottai követik el a gondozott gyerekek ellen, és hasonló a családban elszenvedett fizikai, szexuális vagy érzelmi bántalmazáshoz. A másodikat programszerű bántalmazásnak nevezi, erről a gyermekjóléti standardokat el nem érő, sajátos intézményi berendezkedés esetében beszélhetünk, amely kihatással van a gondozott gyerekekre azzal, hogy olyan rendszert, beavatkozási módszert, kezelést vagy egyéb, viselkedésszabályozó technikát alkalmaz, amely egyes alkalmazottak számára elfogadhatónak tűnhet, de nem elfogadható a gyerekek általános jogai viszonylatában. A harmadik típus a rendszerszintű bántalmazás, amikor a bántalmazás nem egyetlen személytől vagy egy elszigeteltnek tekinthető működési módozatból ered, hanem például a jogalkotás hiányosságai miatt nem jutnak hozzá a gyerekek megfelelő gondozáshoz. Nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű vagy minőségű ellátóegység, amely teljesíthetné a gyerekek igényeit, sem megfelelően képzett személyzet, akik felkészültek a gyerekek megfelelő gondozására. Az intézményi bántalmazás fogalma rámutat a gyermekjóléti intézmények, a közigazgatási szervek, bíróságok, törvényhozó testületek felelősségére a gyerekek alapvető jogainak az érvényesülésében (Pinheiro, 2006). A gyermekbántalmazásról készített világlejelentés (Pinheiro, 2006) ugyanakkor azt is kimutatta, hogy a gyermekjóléti intézményi rendszerekben az alkalmazottak felkészültsége általában hiányos, nincsenek birtokában viselkedésszabályozási módszereknek sem pedig alapvető fejlődéslélektani ismereteknek, a vezetőség eltekint a személyzet nyomom követésétől, mindez pedig hozzájárul a következmények nélküli vétség és a személyzet vagy maguk a gyerekek által elkövetett erőszak tolerálásának kultúrájához. Az intézményi bántalmazás fogalmára összpontosító jelen tanulmány az interperszonális, programszerű és a rendszerszintű erőszakot vizsgálja olyan felnőttek beszámolóí alapján, akik a gyerekkorukat vagy gyerekkoruk egy részét a gyermekvédelmi rendszerben töltötték. Az általunk bemutatott kutatás a Support for Adult Survivors of Child Abuse (SASCA) projekt⁶ keretében készült.

2. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A fenti fogalmi keretből kiinduló kutatás célkitűzései a következőképpen foglalható össze:

- a romániai gyerekotthonokból kikerült felnőtt túlélők tapasztalatainak a megismerése;
- azon nehézségek megismerése, amelyekkel jelenlegi életükben szembesülnek;
- a rendszer túlélői elképzeléseinek a megértése az intézményi rendszert érintő, a rendszerben élő gyerekek jobb védelmét lehetővé tevő szükséges változásokról;
- az interjúalanyok kárpótlási igényeinek feltárása az intézményekben elszenvedett bántalmazásokért.

A kutatás félig strukturált interjúkat foglalt magába. Az interjúvezető a következő témaköröket érintette:

⁶ Support for Adult Survivors of Child Abuse (SASCA), az Európai Unió társfinanszírozásával megvalósult projekt, amelynek nemzetközi munkacsapata Olaszország, Írország, Görögország és Románia civil szervezeteinek, egyetemeinek, közintézményeinek és áldozatvédelmi szervezeteinek (Artemisia association, Babeş-Bolyai University, Institute of Child Health [ICH], Justice for Magdalenes, Waterford Institute of Technology, Regione Toscana-Department of social policies, Society of Health Mugello [SDS], Associazione Vittime del Forteto) képviselőiből áll. További részletek megtalálhatóak a <http://www.sasca.eu/sasca-project/> honlapon.

- intézményben nevelkedés története: az interjúalany kora az intézménybe kerüléskor és annak elhagyásakor, intézménybe kerülés okai, a nevelőotthonok és nevelőszülői családok, amelyekben az interjúalany élt, az intézményből való kikerülés módja;
- élettapasztalatok minden egyes intézményben: mindennapi rutin, mint például a táplálék biztosítása, a tisztálkodással kapcsolatos rutin, a külvilággal való kapcsolatok, a nevelőktől kapott érzelmi és szociális támogatás, a gyerekek egészségi állapota, egészségügyi ellátás és a gyógyszerek beadása, oktatási és szabadidős-szocializációs tevékenységek;
- az interjúalanyokat támogató személyekkel való kapcsolatok;
- a gyerekkorban elszenvedett bántalmazási helyzetek, akár az intézményben élő gyerekek között, akár az intézményben dolgozó vagy azon kívüli személyek által elkövetett erőszakos cselekedetek formájában; azok kezelési módja, illetve az elszenvedett erőszakos cselekedetekkel kapcsolatos panasztételek;
- az elszenvedett erőszakélmények fizikai és pszichés állapotra gyakorolt rövid és hosszú távú következményei;
- jelenlegi igények, ideértve a személyi sérelem miatti kárpótlási igényeket, jobbítási javaslatok.

A kutatók engedélyt kértek az interjúk rögzítésére, azokban az esetekben pedig, amikor a válaszadók nem akarták, hogy rögzítsék az általuk elmondottakat, az interjúkészítők lejegyezték a válaszokat. Az átírt interjúkat a MAXQDA⁷ nevű minőségi elemzőprogram segítségével dolgoztuk fel.

Az interjúalanyok kiválasztása hólabda mintavétellel történt, a következők szerint:

- a gyermekvédelmi rendszerből kikerült személyek által létrehozott egyesületek és informális csoportok megkeresése (szociális munkás szak végzős hallgatói, az Intézményben Felnőtt Fiatalok Tanácsa és a Gyeri-klub tagjai révén – ez utóbbi az intézményben felnőtt kolozsvári egyetemi hallgatók klubja);
- szociális szolgáltatók megkeresése, mint például hajléktalanszállók és szociális étkezdék;
- hirdetések és felhívások a SASCA-projekt Facebook-oldalán, valamint projektismertető szórólapok terjesztése olyan, gyermekvédelemmel kapcsolatos találkozókon, amelyeken részt vettek a gyermekvédelemből kikerült fiatalok is;
- az interjúalanyok bevonása a volt gyerekotthoni társaik mobilizálása érdekében.

Ily módon 45 egyéni interjú és egy csoportos (négy személy részvételével zajló) interjú készült el, összesen 48, romániai gyermekvédelmi intézményekből kikerült személlyel (közülük az egyik mindkét típusú interjúban részt vett). Az interjúalanyok Beszterce-Naszód, Krassó-Szörény, Kolozs, Kovászna, Hargita, Maros, Temes, Szilágy, Iași, Máramaros, Bukarest és Suceava megyéből származtak.

A vizsgálati csoport bemutatása

A kutatásban résztvevők nemi megoszlása kiegyensúlyozott (1-es táblázat), 24 (50%) nő, illetve 24 (50%) intézményben felnőtt férfi, akik életkorukat tekintve 19 és 50 év közöttiek, egynegyedük 19 és 25 év közötti (12 személy, 25%), legtöbben 26–35 év közöttiek (30 személy, 62%), és a 36–50 évesek vannak a legkevesebben (6 személy, 12,5%).

7 Professional Software for Qualitative & Mixed Methods Research <https://www.maxqda.com/>

1. számú táblázat. *Nem és életkor szerinti eloszlás*

Table 1. *Distribution of interviewees on the basis of gender and age*

	Nem		Életkor			Össz.
	Nők	Férfiak	19–25	26–35	36–50	
Gyakoriság	24	24	12	30	6	48
Százalék	50,00%	50,00%	25,00%	62,50%	12,50%	100,00%

Munkaerőpiaci profil (2-es táblázat): A megkérdezett személyek legtöbbször alkalmazásban áll. Teljes munkaidős állásban dolgozik a csoport több mint fele (26 személy, 54,2%), 10,4%-uk (5 személy) részmunkaidős, 4,2%-uk (2 személy) időszakos munkát végez. A munkaerőpiacon jelenleg kívül levők: betegnyugdíjasok (4 személy, 8,3% – korlátozott munkaképességűek), diákok (2 személy, 4,2%), gyermeknevelési szabadságon levők (2 személy, 4,2%), valamint hatan a kutatás idején munkanélküliek (6 személy, 8,3%) voltak. Egy interjúalany esetében nem rendelkezünk erre vonatkozó információval.

2. számú táblázat. *Az interjúalanyok munkaerőpiaci státusz szerinti eloszlása*

Table 2. *Distribution of interviewees on the basis of their labour market status*

Munkaerőpiaci státusz									
	Alkalmazott (teljes norma)	Alkalmazott (fél norma)	Alkalmazott (időszakos munka)	Gyermeknevelési szabadság	Betegnyugdíjas	Diák (nem alkalmazott)	Munkanélküli	Nincs adat	Össz.
Gyakoriság	26	5	2	2	4	2	6	1	48
Százalék	54,2%	10,4%	4,2%	4,2%	8,3%	4,2%	12,5%	2,1%	100,00%

Iskolai végzettség (3-as táblázat): 22 személy (45,8%) egyetemi végzettségű, 5 (8,3%) közülük mesteri vagy doktori fokozattal is rendelkezik; 3 jelenleg is diák (6,3%); 9-en (18,8%) liceumi, 6-an (12,5%) szakiskolai végzettségűek, míg 8 interjúalany (16,7%) a legmagasabb szintű végzettsége 8 osztály.

3. számú táblázat. *Az iskolai végzettség alapján történő eloszlás*

Table 3. *Distribution of interviewees on the basis of their education*

Iskolázottsági szint						
	Egyetemi / egyetem utáni végzettség	Középiskolai / most egyetemista	Középiskola, érettségi	Szakiskola	Általános iskola	Össz.
Gyakoriság	22	3	9	6	8	48
Százalék	45,80%	6,30%	18,70%	12,50%	16,70%	100,00%

Az intézménybe kerülési életkor (4-es táblázat): Legtöbbben 2 éves koruk előtt kerültek el a családjuktól valamilyen gyermekvédelmi intézménybe (20 személy, 41,67%). A teljes vizsgálati csoport jelentős része (32,3%, 15 személy) már rögtön születés után, 37,5%-uk (18 személy) 3 és 7 évek kora között, míg 14,6% (7 személy) 8 éves koruk után kerültek intézménybe. Négy interjúalany esetében (8,3%) nem ismerjük ezt az adatot. Az intézménybe kerülési legmagasabb életkor a 16 év.

4. számú táblázat. *Az interjúalanyok életkora az intézménybe kerüléskor és az elhelyezés időtartama szerinti eloszlás*

Table 4. *Age of the interviewees when entered the child protection system and their distribution on the basis of the time spent in the system*

	Intézménybekerülési életkor				Az elhelyezésben töltött évek				
	< 2 év	3–7 év	8–16 év	Össz.	7–10 év	11–15 év	16–20 év	21–30 év	Össz.
Gyakoriság	19	18	7	44	5	12	14	14	45
Százalék	39,60%	37,50%	14,50%	100%	10,40%	25,00%	29,20%	29,20%	100%
Nincs adat	4 (8,30%)				3 (6,30%)				

Az elhelyezésben töltött idő (4-es táblázat): A legrövidebb időtartam amit az interjúalanyok a rendszerben töltöttek 7 év. 5 személy élt 7 és 10 év közötti időtartamot, 12-en 11–15 év között, 14-en 16–20 év között, és szintén 14-en vannak, akiknek a gyermekvédelmi rendszerben eltöltött éveinek száma 21 és 30 év között van. Azok, akik a leghosszabb ideig elhelyezésben voltak vagy vannak, korai életkorban kerültek be, folytatják a tanulmányaikat 18 éves koruk betöltése után (26 éves korukig). Ugyancsak ebben a csoportban vannak azok a személyek is, akik átmeneti otthonok, hajléktalanszállók, anya-gyerek központok, kórházak, családon belüli erőszak áldozatainak fenntartott menhelyek között migráltak éveken keresztül, miután a kiskorúak elhelyező központjaiból kikerültek.

5. számú táblázat. *Az elhelyezés típusa, valamint az elhelyezések száma szerinti eloszlás*

Table 5. *Distribution on the basis of the type of care and number of children placed in homes*

	Az elhelyezés típusa				Az egyes alanyok elhelyezéseinek száma						
	Rezidenciális központ	Családi típusú ház	Nevelőszülők	Átmeneti központ	1	2	3	4	5	6	Össz.
Gyakoriság	38	26	15	11	7	13	11	10	2	1	44
Százalék	79,20	54,20	31,30	22,90	14,6	27,1	22,9	20,8	4,2	2,1	100,00
Nincs adat	3 (6,3%)				4 (8,3%)						

Az egyes személyek elhelyezéseinek száma (5-ös táblázat): Csupán 7 személy nőtt fel egyetlen helyen (14,6%), 13-an (27,1%) két helyen, 11-en (22,9%) három helyen, 10-en (20,8%) négy helyen, ketten (4,2%) öt különböző helyen, és 1 személy (2,1%) hat különböző helyre volt áthelyezve. 4 személy (8,3%) részéről nem kaptuk meg ezeket az információkat.

Az intézmények típusa (5-ös táblázat): Legtöbben, 38 személy (79,2%) nagy, avagy „mamut” intézetben (is) lakott, 26-an (54,2%) családi típusú házban, 15-en (31,3%) nevelőszülőknél és 11-en (22,9%) fiatalok átmeneti otthonában (az önálló élet felé vezető átmeneti otthonban) élt.

3. AZ INTERJÚKBAN JELENTKEZŐ BÁNTALMAZÁSI FORMÁK ISMERTETÉSE

Kutatásunkban az interjúalanyok a szexuális, fizikai és érzelmi bántalmazás számos formájáról számoltak be, melyeket a gyermekvédelmi intézetekben töltött idő alatt szenvedtek el, és melyeknek kialakulásában, illetve fennmaradásában az alkalmazottaknak, a gyermekvédelmi rendszer működtetőinek nagy felelősségük volt.

3.1. Szexuális bántalmazás

Bántalmazás az alkalmazottak részéről

A 48 interjúalanyból 5 személy (10,4%, 2 nő és 3 férfi) számolt be szexuális bántalmazás elszenvedéséről, ahol az elkövető (egy vagy több) szakember volt (családi otthonban vagy nagy intézményben dolgozó nevelők, a központ igazgatója, újságíró és segélyt hozó orvos). Mindkét nőnek hosszú ideig tartó kapcsolata volt egy felnőtt alkalmazottal, ami traumatikus kötődés kialakulásához vezetett, ezzel szemben a férfiaknak személytelen szexuális tapasztalataik voltak, olyan esetekről számoltak be, amikor szexuális kapcsolatra kényszerítették őket, vagy amikor a szexuális kapcsolatért cserébe pénzt vagy egyebet kaptak.

„Nagyon gyakran előfordult, a nevelők is csinálták, az alkalmazottak, akik ott dolgoztak. Felébresztették valamelyikünket, hogy szexuális szolgáltatást kaphassanak, engem is felébresztettek, először kitakarítod a mosdót, aztán odahívott a szobájába, ahol lakott, a nevelői szobába vagy a szolgálatos szobájába, így hívták, a szolgálatos szobája. És ott olyasmiket kellett csinálnod... orális dolgokat, őt kellett maszturbálnod, és hagynod, hogy... na, aktusra kényszerítsen. Nem állhattál ellen, nem mondhattál semmit, valójában próbált megvásárolni, tényleg adott pénzt, adott... (Tehát volt egyvalaki, aki ezt követelte a gyerekektől?) Nem csak egy, nem... És higgye el, most is ez folyik.” (R. C., férfi, 29 éves, az 1991–2003 közötti periódusról)

„És akkor valójában nemcsak a beszédem tetszett neki (egy önkéntesnek), hanem lehet, hogy én is, mikor kicsi voltam. És akkor persze, hogy ő elkérettetett, elvitt több helyre is, de mindig mellette aludtam, és akkor többször ébredtem meg, hogy simogat, vagy hogy pizsamanadrág nélkül aludtam el, vagy úgy keltem fel, és ezek mind kemény, mély nyomokat hagytak az én életemben, nem mertem mesélni...” (A. D., férfi, 36 éves)

„[...] De volt részem szexuális bántalmazásban is, meg voltak ott is elég durva esetek. 11. osztályos koromban, az elején kezdődtek... Egy évig tartott. Mert már nem tudtam tovább tűrni, lelkiileg tönkrementem. (E. R., nő, 30 éves)

Egy másik fiatal egy olyan helyzetről számolt be, amelyet gyerekként furcsának élt meg, de ma úgy érzi, hogy annak a helyzetnek szexuális implikációi voltak:

„Még emlékszem egy olyan dologra, mikor egyszer fürödtem, bejött az egyik nevelő, hogy mérje meg vonalzóval a nemi szervemet. Nem tudom, hogy miért, de egyszerűen megmérte, s kiment. Nem emlékszem semmi szexuális dologra, de nem értettem, hogy miért.” (B. A., férfi, 26 éves)

Többen is beszámoltak olyan helyzetekről, amikor az intézményben másvalaki volt alkalmazott által elkövetett bántalmazás áldozata, az elkövetők között pedig voltak férfiak és nők is:

„Volt egy nevelőnő, aki kihasználta egy gyereket, aki fejlettebb volt, este, 3 óra körül. És sajnos ma is a rendszerben dolgozik ez a nő, aki kihasználta a társamat, ő most 30 éves.” (I. P., 32 éves, férfi)

„Nem lehetett nem észrevenni, azon a nőn [pedagógus] nem volt bugyi [...] ez a nő úgy jött be az intézménybe, hogy abban reménykedett, hogy valamelyik nagyobb fiúval összeakad. Na mert ilyen is volt.” (G. D. F., férfi, 28 éves)

„Vagy ugyanúgy a felnőtt, hogy mondjam, a szakiskolás lányokat szexuálisan bántalmazták a férfi nevelők. Ezt az unokatestvérem is elmesélte, hogy vele is akarták, az ő osztálytársaival is már, mert ugyanúgy ott voltak, és olyan is volt, hogy megerőszkolták. És nem lett belőle probléma, nem tudódott ki.” (D. M., nő, 31 éves)

„Ő elmondta, hogy viszonya van vele [...] Nem bántalmazta, csak kialakítottak valamit együtt ketten, aztán hogy akarta-e a csaj vagy nem, nem tudom.” (K. R., nő, 36 éves)

Nagyobb gyerekek által elkövetett szexuális bántalmazás

Több, „mamut” intézményben nevelkedett interjúalanyunk volt tudomása nagyobb gyerekek, főként fiúk által elkövetett szexuális bántalmazásról. Az interjúalanyok beszámoltak mind kislány, mind kisfiú áldozatok által elszenvedett esetekről is, és többen mondták, hogy a kisebb fiúk elleni szexuális erőszak rutinnak számított abban a központban, ahol felnőttek. Az intézmények többségében szabályozták a nagyobb fiúk kisebb lányokkal való találkozását, ellenben a kisebb fiúk az idő nagy részében a nagyobb fiúk rendelkezésére álltak, és így rendkívül kiszolgáltatottak voltak. A leggyakrabban említett erőszakos cselekmény a gyerek száján való behatolás volt. De említették a kisebb fiú nemi szervének megérintését, a kisebb fiúk kényszerítését arra, hogy a nagyobb fiú péniszét ingerelje, illetve két kisebb gyerek közötti szexuális interakció kikényszerítését is – ilyen esetek előfordulhattak két fiú vagy egy fiú és egy lány között.

„Az egyik nagyobbik fiúnak le kellett szopjam a nemi szervét, hogy tudjak valamit megállítani. Nem volt a legkellemesebb dolog. [...] 8-9 [éves voltam]”. (B. A., férfi, 23 éves)

„Köztudott volt, hogy a nagyok a kisebbeket zaklatták szexuálisan. Nézzed a nemi szervét, s ha nem, akkor megverték, vagy többen is naked álltak, s elévették a nemi szerved, s fogogatták, s ilyenek.” (G. Z., férfi, 27 éves)

A kutatási anyag a kislányok elleni szexuális bántalmazásról is tartalmaz beszámolókat, mint például: a kisebb gyerekek nemi szervének megérintése, a kislányok kényszerítése nagyobb fiúk nemi szervének megérintésére, megerőszkolás, kisebb gyerekek kényszerítése erőszakos közö-

sülés vagy szexuális jelenetek végignézésére, kisebb gyerekek közötti szexuális interakciók kiényszerítése.

„Az osztályomban is egy lánnyal megtörtént, egy este futkorásztunk a lépcsőn, játszottunk lefekvés előtt, bújócskáztunk, jött egy nagy fiú, megfogta a kislányt az osztályunkból, és fizikailag bántalmazta, és akkor mi mit csináltunk. Az egész csapat bebújtunk az ágy alá, lestük, hogy mit csinál ez a nagy fiú a kislánnyal, az osztálytársammal... Fogdosta a testét, ugye, a nemi szervét a kislánynak, mondta a fiú a kislánynak, hogy ne, mim van nekem, fogd meg. A kislány meg kellett fogja, a fiú osztálytársaim ezt kacagták egyesek, arra emlékszem.” (S. E., nő, 29 éves)

„Olyan is volt, hogy a nagyok bent voltak, s a nevelők ugye kávéztak, s azok, akik vigyáztak ránk, kiválasztottak két fiút vagy egy fiút és egy lányt, hogy tegyék össze a nemi szervüket, s ők kacagták.” (G. Z., férfi, 27 éves)

3.2. Fizikai bántalmazás

Testi erőszak a nagy intézményekben

A gyerekeket gyakran verték, ütötték, mind a személyzet, mind más gyerekek. Ez előfordult az állami, a magánotthonokban, a nagy intézményekben és a családi otthonokban egyaránt. Voltak gyerekek, akik a fizikai bántalmazás különösen brutális formáit szenvedték el. Szintén traumatikus élmény volt a társak és barátok szenvedésének, sőt egyes esetekben a halálának a végignézése is.

A nagy intézményekben a nevelők rendszerint a gyerekek fegyelmezése céljából alkalmaztak egyes esetekben szelídebb, más esetekben rendkívül súlyos fizikai erőszakot. A fizikai erőszak a gyerekek mindennapi életének bármely mozzanatában előfordulhatott: amikor felébredtek, ha elkéstek a reggeliről, amikor tanultak, házi feladatot oldottak, dolgoztak, amikor betegek voltak és nem akartak enni, lefekvéskor, ha nem aludtak, ha nem fogadtak szót a felnőtteknek, de időnként pusztán csak a felnőttek vagy a nagyobb gyerekek szórakoztatására is. Az interjúk során a fizikai erőszak következő eseteit nevezték meg:

Gyerekek halála. A gyerekek közötti vagy a személyzet által elkövetett erőszak felidézésekor az interjúalanyok beszámoltak olyan esetekről is, amikor a bántalmazás következtében egy gyerek meghalt – ez előfordult az 1990 előtti és utáni időszakban is.

„Jól emlékszem a nyolcas hálóra, az egyik barátom belehalt abba, hogy a társai verték. Volt ez a H., ő odatette a sajátjait, hogy verjék, és öt másodperc alatt helyben meghalt. A másik ugyanúgy, szintén a verés miatt, el voltam borzadva, nemcsak én, mind a tizenheten, akik ott voltunk, reszkettünk és néztük: tudtuk, hogy meghalt, mert sárga volt az arca. Próbáltam mondani, hogy meghalt, de megszidott: »Mondtál valamit? Te, ott a sarokban?«, úgyhogy nem mondtam többet semmit, mert tudtam, hogy ha még mondok valamit, lehet, hogy én következem.” (A. B., férfi, 32 éves)

A gyerekek bezárása az úgynevezett elkülönítőbe, ez volt az egyik legdurvább fizikai büntetés. Ez az elkülönítő egy apró, zsúfolt szoba volt, tele egymásra pakolt ágyakkal, amelyek miatt kevés mozgástér maradt a gyerekeknek, nem voltak ablakai, az ajtót pedig bezárták. Volt benne egy televízió, amelyen mindig ugyanaz az adó ment. Az ételt kimért adagokban kapták. A személyzet csak akkor ellenőrizte, hogy mit csinálnak a gyerekek, ha zajongtak, úgyhogy a gyerekek verekedéssel töltötték az időt.

„Beinjekcióztak minket. Az elkülönítő olyan volt, mint egy bokszring.” (C. R., nő, 28 éves)

Testi fenyegetés. Az interjúalanyok beszámolóiban rengeteg emléket tartalmaznak az elszenvedett ütésekről. Ütötték őket kézzel, különböző tárgyakkal (locsolócsővel, bottal, deszkával, pálcával, vonalzóval), lábbal, indulatból, a testük különböző részein.

„Volt verekedés, sőt, olyan is volt, hogy... a férfi nevelő, én emlékszem rá, nem tudtuk a matek házit [...] Tudod-e, mit csinált? Hátul odament melléd, s így a fejedet, érted, beleverte a táblába. Olyan is volt, hogy a másik leánykát, az osztálytársamat, a matek miatt úgy megrugódta, azt hittük, meghal, esküszöm, hogy nem kapott levegőt, s még akkor is rugódta. És nem mertük azt mondani, hogy fejezze be. Mert ha azt mondjuk, minket is ugyanúgy megrugód. Hát simán a szemünk előtt meghal a másik, és mi nem teszünk semmit, mert nem merünk. Nagyon durva volt.” (D. M., nő, 31 éves)

„És a lefekvés az körülbelül úgy volt, hogy előbb vécézés, és lefekvés előtt is sorba álltunk... és ugyancsak eszembe jut egy másik nevelő, akinek az volt a rutin szokása, hogy volt egy deszka, én úgy emlékszem, hogy egy ágynak a deszkája volt, és ahogy a sorban álltunk, mindenki kapott két tenyerest, és úgy mentünk lefeküdni, hogy a sűrűbe aludjunk bele. És ez körülbelül így zajlott. Idővel, aki kedvenc gyermekké vált... tehát én emlékszem olyanra, hogy volt alkalom, amikor kitarítottam a tenyeremet, és nem csapott bele. Tehát akik kedvencek lettek, vagy szimpatikusabb gyerekek voltak, azok nem kaptak tenyerest, de az elején mindenki egyformán. Körülbelül így zajlott egy nap.” (Sz. R., nő, 30 éves)

„Egy-egy olyant vágott a fejemre, mert hánytam, s rosszul voltam, vagy mert nem ettem, s azért is kaptam egy-egy hátsót.” (I. R., nő, 33 éves)

A gyerekek közötti erőszakos cselekedetek kegyetlenek, megalázók és veszélyesek voltak. Gyakran a másokon felülkerekedő fiúk üzték ezt saját szórakoztatásukra, a személyzetnek pedig nem sikerült megakadályozni ezeket a cselekedeteket.

„Legjobban inkább nagyobb fiúk bántottak. Volt nevelő is, akitől rettegtünk rendszeresen, de többségében inkább a nagyobbak.” (Sz. M., férfi, 28 éves)

Nem minden gyereket vertek hasonló mértékben. Egyes interjúalanyok arra emlékeznek, hogy a roma származású, sötétebb bőrszínű gyerekeket gyakrabban megverték. A gyerekek közötti vagy a nevelők rokonaival való baráti kapcsolatok általában nem voltak megengedettek.

Fizikai bántalmazás a családi típusú otthonokban

A testi erőszak a családi otthon típusú intézményekben is jelen volt, ugyanis a személyzet nem változott, ugyanazok az emberek dolgoztak továbbra is a gyerekekkel, még ha ezekben az otthonokban sokkal kevesebb gyerek is élt. A 2008-tól kezdődő időszakból kevés beszámolót hallhattunk a fizikai bántalmazásról, de az interjúalanyok nagy része ebben az időszakban már kamasz vagy fiatal felnőtt volt. A mamutintézmények felszámolásával pedig lecsökkent a na-

gyobb gyerekek által a kisebbek ellen elkövetett erőszakos cselekedetek gyakorisága és intenzitása. Az interjúkból a fizikai erőszak következő formáira derült fény:

- verések amiatt, hogy a nevelők nem voltak képesek a megfelelő mederben tartani a gyerekek viselkedését, illetve megvédeni a kicsiket a nagyoktól;
- súlyos testi sérüléssel járó ütések;
- gyerekek bátorítása egymás megütésére;
- megalázó eljárások, mint pl. a WC szolgáltatója mint büntetés, az ételmegvonás mint büntetés.

„Igen, amikor először rágyújtottam, a fejemet betörte a nevelő. Az a nő a fejemet is betörte kulccsal, megfogta a hajamat, és hogy is mondjam, így húzott befelé vagy kifelé a hajamtól. Fú, akkoriban nagyon sok hajamat elvesztettem.” (S. P., nő, 30 éves)

„Az nagyon brutális volt, ütte a gyermekeket. Egyszer az öcsémet felbízta, hogy üsse a másik gyermeket, és pénzt kapott érte. Megjutalmazta azért, mert megverte.” (K. E., nő, 29 éves)

„Arra is emlékszem, hogy amikor rosszak voltunk, vagy mit tudom én, milyen kedve volt a nevelőnek, leoltották a villanyt a nagy kórteremben, sok gyermek voltunk, s üvöltöztünk, s amelyik ki tudott futni, úgy supákkaltak el [verték el – szerk. megj.]” (K. R., nő, 36 éves)

„Egyszer kaptam tőle, de én nem hagytam magam, hogy eltiporjanak, de a többi gyermeket nagyon sokat verte. Például WC-t szolgáltatót velünk büntetésből, vagy nem adott ennünk. Elég fura dolgokat csinált.” (K. E., nő, 29 éves)

3.3. Érzelmi bántalmazás

Egyes fiatalok szerint a legfájóbb bántalmazási forma az érzelmi volt, annak ismétlődő jellege miatt. A fiatalok szerint a nagy intézményekben általában, de sajnos sok kisebb intézményben, gyermekotthonban is a személyzettel való pozitív kapcsolat és a pozitív érzelmnyilvánítás kivételesnek számított. A fiatalok nagy része nem azt érezte, hogy a nevelők szeretnék őket, vagy kötnének hozzájuk, épp ellenkezőleg, érdektelenséget, sőt dühöt, megvetést és undort éreztek részükről. A legsúlyosabb érzelmi abúzusformák közül a következőket említhetjük:

Érzelmi ridegség – egyes nevelők még a gyerekek megérintésétől is viszolyogtak.

A gyerekek elbátortalanítása, a célok és törekvések lekicsinylése, az önértékelés szisztematikus leépítése. Az egyéni interjúkból gyakran kiderült, de a csoportos interjúkban is szó esett arról, hogy a központokban élő gyerekek tanulási kedvét, céljait, törekvéseit próbálták letörni, rendszeresen megbántották őket:

„Akartam először rajzfilmeket készíteni, rajzolni. »Na, B., örvendjél, ha fogod tudni seperni az utcát, nem kerülsz az utcasarokra vagy a híd alá«, na, mert ez volt a válasz, mikor keményen próbáltam, vagy boldogan próbáltam megmutatni a rajzaimat és az álmaimat.” (B. A., férfi, 23 éves)

A fiatalok a pályaválasztás során úgy érezték, hogy elbátortalanítják őket, mivel gyakran hallották azt, hogy nem elég jók a választott pályához. Egyesek arról számoltak be, hogy megtöltötték nekik a tanulmányaik folytatását középiskolában vagy egyetemen, gyakorlatilag mindenfajta támogatást megtagadtak tőlük a tanulmányaik folytatására. Mindezen beszámolóik nagy része sajnos a családi otthonokban a közelmúltban szerzett tapasztalatokra vonatkozik.

„És akkor született meg bennem az a vágy, hogy asszisztens vagy orvos leszek, és nem, nem támogatták ezt az ötletet. Nekem azt mondták, hogy: „Ülj le, belőled nem lesz semmi. Neked elég a kétéves inasiskola, és mehetsz az útra.” (A. L., nő, 33 éves)

„Beiratkoztam egyetemre úgy, hogy a gyermekvédelemnél vagy a gyermekotthonnál nem szóltam senkinek, mert nem akarták engedélyezni amúgy. És a házvezetőnőm [családi ház vezetője – szerz. megj.] folyamatosan mondta nekem, hogy amúgy sem vagyok arra képes, hogy megcsináljak egy egyetemet, vagy egyszerűen csak hogy felvegyenek egy egyetemre. Elmentem és beiratkoztam saját magam, egyedül. Amikor megkaptam a hírt, hogy felvettek az egyetemre, sőt, sikerült bentlakásba is helyet kapnom, akkor szóltam a gyermekvédelemnél és a házvezetőnőnél [családi ház vezetője – szerz. megj.], hogy én megyek ösztől egyetemre. Szóltam... igazából bejelentettem, mert nem vártam tőlük, hogy jóváhagyják, hanem öszel, mikor kezdődött az egyetem, előtte egy héttel felutaztam Kolozsvárra.” (R. O., nő, 34 éves)

A visszautasításhoz gyakran társult a gondozottak jogainak megtagadása.

„Egy másik fiú is, ugyancsak a gyermekotthonból, akivel 1–4. osztálytól osztálytársak voltunk, ő is beiratkozott matematika–informatika egyetemre, Kolozsvárra, és együtt indultunk el. Ő olyan helyzetben volt, hogy nem volt arra sem pénze, hogy vonatjegyet vegyen Kolozsvárig, és bement az adminisztrációs irodához a gyermekotthonba, kérte, hogy a vonatjegyét fizessék ki, és adjanak annyi pénzt, amiből fel tud ő jönni Kolozsvárra. Ott szépen szemberöhögtek minket, és azt mondták neki, hogy: »Hát nyáron fiam miért nem mentél napszámba? Akkor most lenne pénzed, amivel elmenjél egyetemre« – és ennyi volt. Azzal kiküldtek minket, és hát elmentünk és kölcsönkértünk ennek a fiúnak pénzt valakitől, hogy legyen meg a vonatjegye.” (R. O., nő, 34 éves)

Az interjúalanyok a szóbeli bántalmazás különféle formáiról számoltak be, mint **szisztematikus megalázás, kigúnyolás, minősítés, kicsúfolás, bíráló és hibáztatás.**

Olyan szavakkal **minősítették** őket, amelyekkel a gyerekeknek egy másodrendű kategóriába való tartozását jelezték:

„Én nem az a gyerek voltam, akire a nevelők büszkéek voltak. Én az a gyerek voltam, akit úgy lekezeltek teljesen. Az a gyerek voltam, aki nem megy át az érettségim, az abszolválón, egyetemet nem fog járni. Na, hát itt vagyok, látod? Elvégeztem az abszolválást, az érettségim letettem, egyetemre járok, szóval... De az a gyerek voltam, akit a nevelők ugye elkönyveltek, hogy ugye »Ebből nem lesz semmi, csak ribanc az egyik utcasaroknál«.” (S. P., nő, 30 éves)

„A nevelők nagyon szigorúak voltak, és nagyon kemények a gyerekekkel, nagyon sokszor bántottak is, mivel azt mondták: hogy »bunkó vagy, nem tudsz semmit«, nagyon lenézték a gyerekeket.” (A. L., nő, 26 éves)

„Mondta, hogy kancsi, feküdj le.” (S. E., nő, 30 éves)

„Cigányoknak, buziknak, semmittevőknek neveztek.” (V. I. L., férfi, 36 éves)

A gyerekek szemére vetették, hogy az állam tartja el őket, ingyen jutnak ételhez és lakóhelyhez:

„Örülj, hogy van ahol aludnotok és ennetek adunk.” (V. I. L, férfi, 36 éves)

A **büntetések** között a fiatalok megemlítették a fenyegetést és ijesztgetést, a rokonoknál vagy támogatóknál tett látogatások megtiltását, sporttevékenységekben való részvétel tiltását, az ajándékok megtartásának tiltását. Mivel ritkák voltak, az ajándékok nagyon fontosak voltak a gyerekeknek. Egyes fiatalok azt mesélték, hogy bántalmazásként élték meg, ha meg kellett osztaniuk másokkal az ajándékaikon, vagy ha azokat a nagyobb gyerekek vagy a nevelők elvették tőlük.

„Kaptam az osztályomtól egy dobozt születésnapomra, amiben voltak játékok és tisztálkodószerek, s megállt előttem az igazgatónő, s kiszedett belőle mindent, mondva, hogy ez megy a másik gyerekeknek, ez megy a konyhába, az meg a raktárba, de én nem akartam ezt, hisz én kaptam, s mondtam, hogy az enyém. Azt mondta, hogy jó, akkor mehetsz fel a szobádba, s fél év szobafogság, meg vagy büntetve, és boldog születésnapot.” (B. A., férfi, 23 éves)

„Nem engedték, hogy menjek el nagymamámmal a kórházba, s egyszerűen kipakolták az intézetből [a nagymamát – szerz. megj.]...” (B. A., férfi 23 éves)

Diszkriminatív bánásmód az etnikai hovatartozás vagy a külalak miatt.

„Aki szép volt, azt hercegnőként kezelték, aki csúnya volt, az mehetett a francba magyarul.” (S. E., nő, 30 éves)

A gyerekek manipulálása és érzelmi zsarolása. A kérdezett fiatalok közül többen is beszámoltak szisztematikus manipulációról, aminek keretében arra is rávették őket, hogy ne tárják fel az elszenvedett bántalmazásokat.

„Látták a szeretetkiéhezést, és kibaszta. Hogy? Gyere, mesélj nekem. És mondja a gyerek numero 1-nek. Gyere, mesélj nekem, mondd el a napodat. Gyere, mert adok egy órával többet a számítógépnél, gyere, mert engedlek TV-t nézni többet, gyere, mert meghallgatlak, gyere, mert adok neked valamit, lelkét általában, akár egy pluszölelést, akár... valamit. Avval a feltétellel, hogyha elmondod nekem, hogy a másik gyerek mit csinál, ki vette el azt a plusztészta? Ki nem takarította el a szobáját? Ki nem... ki csinálta ezt a hülyeséget? Emiatt teljesen összedőlt az egész összetartás, ami azelőtt volt, és minden gyerek árulkodáson alapszik, működik.” (B. A., férfi, 23 éves)

„Szerettem egy nevelőnőt, s próbált mindig ellene fordítani, és hogyha elmondom az igazgatónak, hogy miket tesz velem, akkor kirúgatja az intézményből, meg ilyenek. Lelkileg zsarolt.” (K. E., nő, 29 éves)

4. ELEMZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A gyerekotthoni körülményekkel kapcsolatban az interjúk egyértelműen tanúsítják, hogy az utóbbi 15 évben a nagy intézményekre jellemző körülményekhez képest jelentős változások történtek, ami a gyerekek ruházkodását, élelmezését, intimitását, a szobák berendezését stb. illeti (Bejenaru & Tucker, 2014; Neagu, 2017). Sajnálatos módon azonban a gondozás minősége, a felnőttek és gyerekek közötti kapcsolatok nem változtak meg automatikusan a strukturális változásokkal egy időben, jóllehet a személyzet és a gondozott gyerekek aránya jelentősen ja-

vult. Noha a mintavételi módszereknek tulajdoníthatóan az eredményeink nem terjeszthetők ki a teljes gyermekvédelmi rendszerre, az interjúk elemzése során több száz oldalt kitevő anyag tárt fel az elmúlt harminc évben intézményekben élt személyek traumákkal teli gyerekkoráról. A legtöbb beszámoló (főként azoké, akik nagy intézményekben nevelkedtek, de azoké is, akik kisebb otthonokba kerültek) egyértelművé tette, hogy ahelyett, hogy a szeparáció vagy veszteség okozta szindrómákat és/vagy a családban elszenvedett traumákat gyógyították volna, a gyerekek otthonok olyan helyeknek bizonyultak, ahol újabb traumák érik a gyerekeket. Még ha a személyzet nem is követ el szándékosan bántalmazást, egy intézet működésmódja (kötődés hiánya, uniformizálódást eröltető attitűdök, személytelen bánásmód, a személyzet fluktuációja, stabilitás hiánya, stigmatizáció stb.) mégis negatív hatással bír a gyermek fejlődésére (Frost, 2011; Akermann és mts., 2012; Groza & McCreery Bunkers, 2017; Spröber-Kolb és mts., 2017). Sok interjúalany rettegettségen nőtt fel a súlyos fizikai bántalmazások miatt, egyesek közülük gyilkosság szemtanúi voltak. Két személy kivételével mindenki beszámolt fizikai erőszak elszenvedéséről. Az elhanyagolás és a súlyos érzelmi bántalmazás több gyermekvédelmi intézményben inkább a szabályt jelentette, mint a kivételt. A nagyobb fiúk által elkövetett szexuális bántalmazás inkább a fiúkra irányuló, de nemcsak őket érintő, jól ismert jelenség volt. A 48 interjúalany közül ötven (10,4%, közülük 3 férfi és 2 nő) számoltak be az általuk elszenvedett szexuális bántalmazásról, ahol az elkövető egy gyereketthonban dolgozó vagy egy külső munkatárs (önkéntes) volt.

A régi típusú gyereketthonokban végzett kutatások nagy része a miénkhez hasonló következtetésekre jutott (Stativa, 2002; Zeanah és mts., 2009; Akermann és mts., 2012; Berger & Katschnig, 2013; Spröber-Kolb és mts., 2017; Attar-Schwartz, 2017; Blakemore és mts., 2017; Segura és mts., 2017; Rus és mts., 2017). A gyakori szexuális bántalmazást Spröber-Kolb és munkatársai (2017) elsősorban az otthonok elszigeteltségének tulajdonítják, annak, hogy az elkövető és a kollegák eltitkolják a bántalmazás tényét; mindebben a gyerekek, de a személyzet szexuális nevelésének a hiánya is szerepet játszik. Akermann és munkatársai (2012) szerint a fizikai bántalmazás legfőbb okai a következők: a fizikai fenytés a gyerekek megbüntetésének egy elfogadott módja, a nevelők felkészültségének hiánya, az erőszakmentes fegyelmezés gyakorlati készségeinek hiánya (amelynek kifejlesztésére a képzésben sem fordítanak figyelmet), az egy nevelőre jutó túl magas gyerekszám. Mindezeket Romániában a törvény is lehetővé tette a 2004-es változtatásig.

Az erőszakos cselekedetek gyakoriságával kapcsolatban az interjúkból egyértelműen kiderül, hogy az utóbbi 15 évben változások történtek a bántalmazás és elhanyagolás egyes formái tekintetében. A fiúk ellen nagyobb fiúk által elkövetett szexuális abúzust a családi típusú otthonokban felnőtt interjúalanyok nem említették olyan gyakran, ellenben megemlítették felnőttek által elkövetett szexuális bántalmazási eseteket. Meglehet, hogy a fizikai erőszak kevésbé gyakori, azonban úgy tűnik, hogy az érzelmi bántalmazás skálája és intenzitása nem szűkült az utóbbi években. Sajnálatos módon azok a felnőttek, akik bántalmazást követtek vagy követnek el, továbbra is a gyerekekkel dolgoznak, az interjúalanyok elmondása szerint pedig az elkötelezett szakember (még a nevelőszülői hálózatban is) inkább a kivételt jelenti, semmint a szabályt.

A gyakori költözések, a személyzetcsere, a kevés, valódi támogatást nyújtó személy elvesztése, a kötődést lehetővé tevő személyek hiánya, a diszkrimináció, a mindennapos, változatos

formákat öltő bántalmazás és elhanyagolás hosszú távon is kihat a fiatalok életére; a következményeket Stein (2005, 2012) a reziliencia lecsökkenéseként írta le.

A számos trauma mellett, amelyet az ismételt szeparáció, a személyzettől és más gyerekektől elszenvedett bántalmazás, valamint a közösségből való kirekesztettség élménye okozott, a gyerekek a „bőrükön érezték” a jól kidolgozott törvényes keret és a szakemberek támogatásának a hiányát. Jóllehet sok intézményben a gyerekek elleni erőszakos cselekedetek általában ismertek voltak, ritkán léptek fel ellene. Ha a bántalmazás jelzése, jelentése ellenére nem történik beavatkozás, a gyerek/ fiatal kiszolgáltatottsága tovább fokozódik, a következmények pedig még súlyosabbak lesznek (Spröber-Kolb és mts., 2017).

Noha mind a saját kutatásunk, mind számos más kutatás (Stativa, 2002; Akermann és mts., 2012; Berger & Katschnig, 2013; Spröber-Kolb és mts., 2017; Attar-Schwartz, 2017) rámutatott arra, hogy az intézményben való nevelkedésnek káros hatása van, tudatában vagyunk annak, hogy továbbra is több ezer gyermek él gyermekotthonokban; márpedig mindaddig, amíg ők ott élnek, át kell szervezni ezeket az otthonokat úgy, hogy azok működésének középpontjában a gyerekek személyes szükségletei legyenek, a káros hatásokat pedig a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni kell. A lehetséges intézkedések sorába tartozik a gyerekek és fiatalok támogatása abban, hogy részt vegyenek az életük különböző területeinek megszervezésében, ezek végrehajtásában, az intézményekben érvényesülő szabályok és struktúrák kialakításában. A személyzet képzése, szupervíziója, támogatása elkerülhetetlen a bántalmazás kiküszöbölése érdekében. Szükséges lenne a bentlakók személyiségfejlődésének a stimulálása (Spröber-Kolb és mts., 2017) különböző programok által, valamint a gondozott gyerekek fejlődésének a nyomon követése olyan struktúrák létrehozásával, amelyek révén felderíthető a bántalmazás, a gyerekek pedig meghallgatásra találnak (Spröber-Kolb és mts., 2017).

A gyermekvédelmi intézményekben nevelkedő gyerekek elleni bántalmazást mindaddig nem kutatták kellőképpen, és a jelenség még mindig nem volt eléggé ismert. Éppen ezért újabb kvalitatív és kvantitatív kutatásokra van szükség, hogy átfogó képet kapjunk az intézményi bántalmazás gyakoriságáról, a gondozás minőségéről és a gyermekvédelmi rendszerben nevelkedett gyerekek fejlődéséről. Ezekre az adatokra szükség van ahhoz, hogy olyan intézkedéseket lehessen hozni, amelyek valóban száműzik az erőszakot a gyermekvédelmi rendszerből.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Akermann, M., Furrer, M., & Jenzen, S. (2012). *Bericht Kinderheime im Kanton Luzern im Zeitraum von 1930–1970*. Luzern: Gesundheits- und Sozialdepartement des Kantons Luzern. www.disg.lu.ch/schlussbericht_aufarbeitung_kinderheime_120.731.pdf. Letöltés dátuma: 2019. január 17.
- Attar-Schwartz, S. (2017). Experiences of victimization by peers and staff in residential care for children at risk in Israel from an ecological perspective. In Rus, A. V., Parris, S. R., &

- Stativa, E. (szerk.), *Child maltreatment in residential care: History, research, and current practice* (269–299. o.). Cham: Springer International Publishing.
- Bejenaru, A., & Tucker, A. (2014). Voices of Youth from Romanian Residential Care Homes about Rights and Participation. In Runcan, P. L., Rață, G., & Iovu, M. B. (szerk.), *Child & Family Welfare* (95–113. o.). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Berger, E., & Katschnig, T. (2013). Gewalt in Wiener Heimen zwischen 1945 und 1990 – eine retrospektive Studie aus psychotraumatologischer Perspektive. *Neuropsychiatrie*, 4(27), 188–195.
- Blakemore, T., Herbert, J. L., Arney, F., & Parkinson, S. (2017). The impacts of institutional child sexual abuse: A rapid review of the evidence. *Child Abuse and Neglect*, (74), 35–48.
- Bowlby, J. (1975). *Attachment and Loss*. London: Penguin Books.
- Bowlby, J. (1958). Psycho-analysis and child care. In Sutherland, J. D. (szerk.), *Psycho-analysis and contemporary thought* (33–57. o.). London: Hogarth.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Geneva: WHO.
- Frost, D. M. (2011). Social stigma and its consequences for the socially stigmatized. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(11), 824–839.
- Gil, E. (1982). Institutional Abuse of Children in Out-of-Home Care. *Child & Youth Services*, 4(1–2), 7–13.
- Groza, V., & McCreery Bunkers, K. (2017). Best practices in Residential/Institutional/Group care of children: A Harm Reduction Framework. In Rus, A. V., Parris, S. R., & Stativa, E. (szerk.), *Child maltreatment in residential care: History, research, and current practice*. (477–492. o.). Cham: Springer International Publishing.
- Neagu, M. (2017). *Young adults' perspectives on their experiences of different types of placement in Romania* (PhD thesis). University of Oxford. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:d1fe5a7a-bcbb-4482-b9f1-298904bf776d>. Letöltés dátuma: 2018. március 6.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World Report on Violence against Children*. Geneva: United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, <https://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>. Letöltés dátuma: 2019. szeptember 12.
- Rus, A. V., Parris, S., Stativa, E., & Popa, C. O. (2017). Child Maltreatment in Residential Centers: Summing Up. In Rus, A. V., Parris, S., & Stativa, E. (szerk.), *Child maltreatment in residential care: History, research and current practice* (149–169. o.). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- Rutter, M. (1990). Psychosocial resilience and protective mechanisms. In Rolf, J. E., Masten, A. S., Cicchetti, D., Nuechterlein, K. H., & Weintraub, S. (szerk.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (181–214. o.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rutter, M. (1971). Parent-Child Separation psychological Effect on the Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 12(4), 233–260.
- Segura, A., Pereda, N., Guilera, G., & Álvarez-Lister, S. (2017). Poly-victimization and Mental Health Problems Among Adolescents in Residential Facilities in Spain in Long-Term Institutional Settings in the 1990s. In Rus, A. V., Parris, S., & Stativa, E. (szerk.), *Child maltreatment in residential care: History, research and current practice* (149–169. o.). Cham: Springer International Publishing.

- Spröber-Kolb, N., Rassenhofer, M., Allroggen, M., Plener, P. L., Kölch, M., & Fegert, J. M. (2017). Research on Child Sexual Abuse in Institutions in German-Speaking Countries: A Summary. In Rus, A. V., Parris, S. R., & Stativa, E. (szerk.), *Child maltreatment in residential care: History, research, and current practice* (179–198. o.). Cham: Springer International Publishing.
- Stativa, E. (szerk.) (2002). *Abuzul asupra copilului în instituțiile de protecție socială*. București: UNICEF, NACPA, IOMC, FICF.
- Stein, M. (2012). *Young People Leaving Care. Supporting Pathways to Adulthood*. London: Jessica Kingsley.
- Stein, M (2005). *Resilience and Young People Leaving Care: Overcoming the odds. Research Report*. Joseph Rowntree Foundation, York. <https://www.jrf.org.uk/report/resilience-and-young-people-leaving-care>. Letöltés dátuma: 2019. január 20.
- Zeanah, C. H., Egger, H. L., Smyke, A. T., Nelson, C. A., Fox, N. A., Marshall, P., & Guthrie, D. (2009). Institutional rearing and psychiatric disorders in Romanian preschool children. *American Journal of Psychiatry*, (166), 777–785.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F. M., & Carlson, E. (2005). Core Group Attachment in institutionalized and non-institutionalized Romanian children. *Child Development*, (76), 1015–1028.